

Կոռնելիա

(Զետամբ միով զգոյնս իւր ընդ ձորձովն ժածկեալ, և միտովն արագապէս տալով աս որդին զդաշտնն):

Ա՛խ, որդեակ իմ, ասու, մեռի՛ր քաջաբար:

Կայիոս

Ի պարգևս յայս աւասիկ՝ ես ճանաչեմ զքեզ, ո՛վ մայր.
Ի հարուածս յայս դու ծանիր զորդիդ: — (Գնայ զհարովի):

Լիկիւնիա

(Հչելով մեծաձայն՝ անկանի յերկիր կիսամեռ):

Ո՛վ Տէր... մեռանիմ:

Թարգմ. Հ. ԱՅԱՆԱՍ ՏԵՐՈՅԵԱՆ

ՎԵՐՋ

ՓԱՐԻԶՈՒ ԱՇԽԱՐՀԱՀԱՆԴԵՍՆ

ԱՐՏԷՋԸ Թողով՝ հետեինք հովանաւոր ծառուղւոյն
որ Գեղարուեստից Տաճարը կը հանէ կողմնակի, ու-
րանօր հաւաքեալ է Գաղղիոյ տաճարմէն աշխատու-
թեան արձանաց խումբը և յետոյ նկարքն: Մտնենք
հետզհետէ խուզարկու աչք այն մանր սենեկաց շարքը, որոց իւրա-
քանչիւրն արուեստաւորի մը մասնական ցոյցն կը բովանդակէ: Ան-
համար թուով գողտրիկ և հսկայ արձանաց վրայ գչիրն կարծես
վրձնոյն հաւասար փափկութեամբ իւր զգացման հետքը թողած է:
Անկենդան գաճն և կուճն աստ նոյն կենդանութեամբ՝ թռչնոյ բոյնը
բռնող անմեղ տղու մը գէմբը կը ներկայացունէ քեզ. և ապա քիչ
մօտեցին, որսորդի մը օրհասական տագնապը՝ յանկարծօրէն մօտ
արջու մը ճիրանաց մէջ ըմբռնուած՝ անոր ձագը սպաննած ըլլա-
լուն համար: Նիւթք անթիւ են. առասպելական, զիցաբանական,
կենսագրական, փոփոխակի զուարթ և տխուր արձանաց մէջ յրջե-

լով, անգգալապէս կը յառաջեալ Կեդրոնական Գմբեթին (Dôme Central) հազար վեց հարիւր թուով արձան, նկար, փորագրութիւն և գծագրութիւն անյազաբար դիտելէ վերջ, կանգ առնելով երբեմն արձանի միոյն առջև՝ գործուածքին փափկութեան և թափանցկութեան վրայ զարմանալով, նկարի մը երանգոց ճշգրտեան, կամ նիւթին նորութեան վրայ խորհրդածելով. երազաբար շրջելով մոզքդ երբեմն բնութեան գեղեցիկ տեսարանի մը վերայ, ծովային՝ անվերջ հորիզոնով պատկերի մը արևելքը կամ՝ ոսկեծայր արևմուտքը, և իւր անդրադարձութիւնն ՚ի ջուրս նաւու հետոց հետ խառնուիլը դիտելով, ծաղկանց և պտղոց սապատք, դիցուհեաց կերպ կերպ առասպելաբանութիւնք, և կամ պատերազմաց ահեղ խառնուրդներ տեսնելով, և խիստ քիչ նկարներ գտնելով՝ որ ՚ի թանգարանաց փոխ առնուած ըլլան այս սրահքս զարդարելու համար:

Անդին ուրիշ համահաւասար և զուգահեռական սրահ մի կայ, զոր հարկ է ևս հետազօտել. աստանօր մարդուս ջանից և վաստակոց պատմութիւնը կը ներկայանայ քեզ: Անյիշատակ ժամանակէ հետէ, երբ մարդկային ազգն իւր մանկութեան մէջ էր դեռ ևս, և ստիպուած էր իւր հանճարովն բնութեան և հողոյն դէմ մաքառել, այն օրէ՛ երբ երկու փայտ իրարու շփելով իւր կրակը կ'արծարծանէր, և առաջին երկաթէ գործին կը յարմարցնէր հողը մշակելու համար. երբ առաջին անգամ անպատմելի ուրախութեամբ կենդանի մը կը սանձէր՝ իրեն ծառայեցնելու, և հետզհետէ բնութեան գաղտնեաց խելամուտ կը լինէր՝ իր գոյութիւնը աւելի ազնուացնելու և կենաց հանգըստութիւնը վայելելու համար. երբ այլ ևս ստիպուած չէր կաշեսյ զգեստը հագնելու, այլ իբրև թագաւոր բնութեան՝ որդէ մը մետաքսի թեղն կը հանէր՝ պերճութեան և շուշուրութեան կերպարանք մի տալով ինքեան. միով բանիւ՝ երբ սկսած է ամենաբնական և պարզ կեանքէ, մինչև այն օրը՝ յորում նրբագոյն և բազմամանուած գործին գտած է, ժամանակագրական կարգաւ աշքիդ դիմաց կը պարզուի, և ականայ կամօք կը թողուս այդ հետաքրքրական արձանաց սրահը՝ ուրիշ մը մօտեցնելու համար, որ ևս մեծագոյն է, և ուր՝ Ա. Ազատական արուեստք, Բ. Ազգագրական և մարդաբանական գիտութիւնք, Գ. Հասարակ արուեստք, Դ. Տեղափոխութեան և շարժման միջոցք և գործիք, Ե. Զինուորական արուեստք, երկարօրէն և մանրամասնաբար ներկայացած են:

Ազատական արուեստից մէջ նշանաւոր տեղի բռնած է քաւտրոնն, Հնոց և այժմու թատերական դրութիւնն, զարդերն, մեքենայքն, հանդերձանքը, ճարտարապետութիւնն և հուշակաւոր գերասանաց նշկալքն. աստ կը ցուցուին քեզ: Ուրիշ սրահի մը մէջ գործնական Պատկերահանութիւնն իւր ամէն ճիւղերով յերևան կ'ենէ, սկսեալ պարզ և մատիտով գծագրութենէն և որմանկարէն մինչև ՚ի ջրաներ:

կըն և յիւղաներկն արդի գիւտերովն և գործեաքն, կը յաջորդէ ապա Արձանագործութիւնն, ուր կը ցուցուի զի զործածութիւնն՝ զգացումները տպաւորելու համար 'ի փայտն և 'ի կուճն, 'ի քարն և 'ի պղինձն, 'ի մոմն, 'ի փղոսկրն և ամենայն կարծր նիւթի վրայ, այս արուեստին ժամանակակերպութիւնը փոփոխութեամբն, հնոց և նորոց դարուց մէջ: Երաժշտութիւնը՝ մարդու հաճոյագոյն զբաղանքը, որոյ համար ևս իւր կենաց մեծագոյն մասն զոհած է: Հետաքրքրական է տեսնել այս արուեստին ընթացքը 'ի գնացս դարուց, որոյ առաջին գործի եղած է՝ նախնի եզրկտական քնարն, և որոյ մէկ օրինակն լուսնութան գարանը պահուած է, և հետզհետէ փոփոխուելով այժմ համայնատարած դաշնակի վերածուած է, որոյ զանազան կատարելագործութիւններ չեն դադարի յերևան գալու: Կարծես թէ ընդարձակ երաժշտութեան հանդիսի մը ներկայ պիտի ըլլաւ այս սրահին մէջ մշտնելովդ. բայց չես ուշանար անդրադառնալ խաղուելով վրայ, տեսնելով որ իւրաքանչիւր արուեստաւորն կամ գործատան ներկայացուցին պէսպէս եղանակներ կը զարնէր իւր այցելուաց առջև՝ իրեն գործւոյն կատարելութիւնը ցուցնելու համար: Կանգ կ'առնուա զարմացմամբ նորագիւտ դաշնակի մ'առջև, որոյ երկկարգեան ստեղծներն միանգամայն դաշնակի և լութակի ներդաշնակութիւնը կը հնչեցնեն. կը տեսնես առնթիւր գնողայ կամ նորը յանձնողաց անուանց երկաշարք մը, 'ի ցոյց գործոյս համակրական ընդունելութեանն՝ 'ի մասն, նաւորի Ամերիկացի այցելուաց մէջ:

Երազակոթիչ անկնարկով մի անցնինք անդամազննութեան առարկայից առջևէն, որոց երևոյթն և վիրաբուժական գործեաց տեսիլն թէ պէտ կրթական և հետաքրքրական՝ այլ կարծես մարդու խելքութեան տխուր ազդեցութիւն մի կընէ վրադ. և կանգ առնուիք առ վայր մի նախապատմական վերանորոգ նիւթոց և առարկայից առջև, ուր կը տեսնուի արդի պատմական գիտութեան յառաջադիմութիւնն՝ մէկ ոսկորէ միայն դատելն նախալրհեղեղեան կենդանւոյն ինչ մեծութիւն և ձև ունենալը, և զայն բովանդակ շինելը: Ճարտարապետական մասն ոչ ինչ նուազ հետաքրքրական է. ուր պարզ և գեղանի, ծանրակերպ և վսեմ արարուածքը ի հանդէս բերուած են. մէկ նայուածքով կ'ընդգրկես մեծամեծ շէնքերու օրինակքն, շիրիմք և տապանք մեծամեծ արանց հնոց և նորոց դարուց ըստ ազգաց ազգաց ճաշակի և աշխարհաց սովորութեանց, յունական, գոթացի, հռոմէական ճարտարապետութիւնն մինչև 'ի վերանորոգութեան սճն: Յաջորդող սրահքն զանազան արուեստից կը պատկանին. զոր օրինակ ապակեգործութեան, լուսանկարչութեան, դանակագործութեան, իւրաքանչիւրին վերաբերեալ գործեաք և արտադրութեանց հանդիսին. այլ և կը զգաս անդէն որ բարձրագոյն դասու արուեստից համաժողով

ղով կեդրոնի մը կը մերձենաս, օրոյ տեսիլն և ևս փափաքելի կը լինի քեզ, իրօք՝ հասած ենք կեդրոնական հոշակաւոր Սրահը:

Այս սրահն Արուեստահանդիսին կենսական և ճոխագոյն մասն է: Փառահեղ գմբէթ մը՝ Բարմայի գմբէթին հաւասարահեղաձիգ՝ ի մուտս իւր կ'ամբառնայ: Այլ ու ահեակ Gobelins և Beauvais տէրութեան գործատանց գորգերն կը զարդարեն զորմունս, որոց վրայ Edison ի հզօր և ընդարձակ ճրագաբերանք կը լուսաւորեն ի գիշերի: Խոյա, կաց ծաղկանց փունջերու մէջ՝ արուեստից ծառայեցուցած բնութեան չորս զլխաւոր զօրութեանց նշանադրումքն դրուած են, շոգւոյ, ելեկտրականութեան, օդոյ և ջրոյ. և մէջերնին ունեւրով այլ չորս զլխաւոր արուեստից նշանք՝ ճարտարապետութեան, արձանագործութեան, երաժշտութեան և նկարչութեան: Տասնեմէկ մէդր բարձրութեամբ՝ լայն պատշգամ մի զմբէթին չորս կողմը պտոյտ ընելով՝ մէկ նայուածքով ընդգրկել կուտայ քեզ յիսունհինգ մէդր բարձր և ընդարձակ սրահիս ակնախառն միւսիոնից ճոխութիւնն, նկարուց գոյներուն կայտառութեան հետ, որոյ զլխաւոր նկարն կը ներկայացնէ ամէն ազգաց դիմելն յԱրիսեան դաշտն. մեղմ և ոսկեփայլ լոյս մը կ'իջնէ վրանին կողմնակի պատուհաններէն:

Սրահք մեծ և փոքր ամենուստ կը կեդրոնանան աստ: Մօտագոյնքն՝ այսինքն որոնք նախապատուութեան համար ի մուտս Մեծ սրահիս զետեղուած են, ոսկերչութեան և ականց սեպհականեալք են: Երկու մեծամեծ դրունք թափծու պղնձոյ կը մոյցենն այս հանդիսիս մէջ: Առասպելախառն պատմութեանց աշխարհը կը թուիս մտնել յորում երկինքը յակնթէ է, ծաղկունք տպագրիոն՝ զմրուխտէ թերթիւք, և ակադեայ ժայռք աղամանդի առուակներ կը հոսեցնեն: Անցեալ աշխարհահանդէսք, ինչպէս կ'աւանդուի, ականց և անգին քարանց այդպիսի ճոխութիւն տեսած չեն: Զարդասիրաց նշանաւոր ժողովատեսիլն է, ուրանօր ապակեփեղէկ գզրոցաց մէջ սպիտակ սնդուսի կամ կարմրագոյն թաւշի վրայ զետեղուած են միլիոնաւոր արժէքով ոսկեղէն զարդարանք, ակունք և քարեր, մանեկաց, ապարանից, օղերու, անօթոց և տփոց վրայ ագուցուած երփներփեան, մթագոյն, վարդագոյն, կանաչ և ճառագայթաւէտ լուսով: Առանձին դարան մը աշխարհիս մեծագոյն աղամանդի միոյն սեպհականուած է որ 180 քարաղ մեծութիւն ունի. չորս աղամանդք միայն կը գերազանցեն քան զայս մեծութեամբ, և են. Ռաճայն, Մեծ Մողղը, Գոհինուրն և Օրլոֆը: Ուրիշ գզրոցի մը մէջ 162 գարեհատ մեծութեամբ մարգարիտ մը կը ցուցուի: Նշանաւոր է ևս Գաղղիոյ թագին պատկանող զանազան ցրուած ակունքն, Մարիամ Լեքսինսքա թագուհւոյն յաւկնթէ մանեակն, և այլն, և այլն:

Դիտենք ևս ոսկւոյ և արծաթոյ ճոխութիւնն, զանազան նրբագործ շինուածք, որպիսի են սպասք, պէսպէս անօթք, սկիհք, շղթայք,

մանհակք, ապարանջանք, և անցնինք յախճապակեայց մասն, որ ի բննց փախիլուն, հազար ու մէկ քմահաճոյ ձեերովն, զանազան ընդարձակ սրահներ կը լինեն։ Բախճապակիք, սեղանոյ սպասք, ծաղկամանք, բիր երեսակայական ձեովք, յորս ոսկին և գունոց ներդաշնակութիւնն անմասն գեղեցկութիւն և փափկութիւն կ'ընծայեն, կը շլացնեն զաչտը, կը սիրես մնալ անդ և մի առ մի համբել այդ շնորհալի ձեռագործները, նման ծաղկազուարճ ճեմելեաց՝ ուր իւրաքանչիւր ծաղկի դիմաց կանգ կ'առնու մարդ։ Սպիտակ յախճապակեաց դասուն մէջ՝ նշանաւոր ՚ի դուրս կը ցատկին Սէվրի գործատան շինուածքն և ձեռական ճոխ գործուածքն։ Միւսինք՝ որոց գերազանցութիւնն մինչև ցարդ իտալիոյ պահուած էր, այժմ Գաղղիոյ և Եւրոպիոյ զանազան ազգաց հասարակաց օժիտ եղած՝ կը մրցին փորեն։ Երկու, Վատրկանու և Ս. Բեղերսպուրկի գործուածներուն հետ, Զարմացմամբ կը դիտեմ գիցուհոյն աղբիւրն և պատուհանի ապակի մը, որ մաքուր և անբիծ և ամբողջն միակտուր՝ Տ'. Gobain ի գործատան մէջ շինուած 27 մէդր քառակուսի մեծութեամբ։

Կը յառաջեն ակամայ՝ կերպասուց սրահը մտնելու համար։ Աշխարհիս ամեն կողմէն ՚ի Գաղղիա հաւաքեալ և 6, 700,000 գործեաց տակէն զտուած կերպասուց օրինակքն աստ հաւաքուած են։ Նշանաւորագոյնք են Lyon և Rouen։ Միտաքսի աղնուութիւնն և երանգոց կայտառութիւնն մասնաւորապէս կը դրաւն զքեզ, կայ՝ անդ մետաքս՝ մէդրն 3 ֆռանգ արժողութեամբ մինչև ՚ի 500 ֆռանգ. և գժուարին չէքեզ հաւատալ, որ Lyon քաղաքին տարեկան արտադրութիւնն չորս հարիւր միլիոն ֆռանգ է։ Եկեղեցական զգեստուց մասն նշանաւոր տեղ մը բռնած է, իրենց ոսկեթել բանուածքներով և զարդերուն ճաշակով։ Անդին Տ'. Etienne ի ժապաւէններն, որոյ սեփական գործուածն և վաճառականութիւնն վեց դարէ հետէ կը տեւէ իւր հակառակորդ Պաղիլէայի, Յուրիքի և Բաղդերսոնի մրցանօքն հանդերձ, և կը շարունակէ իւր առաջնակարգ աստիճանը պահել՝ ճաշակին և նորաձեւութեան համար։ Իւր նշանաւոր ցոյցն զարգացուած է մասնաւորապէս գոյնզգոյն սնդուսի տեսակօք, որոց վրայ փափկութեամբ սիւսուած են ծաղկունք, ևս և իւր թաւէ գործուած ներուիւն, որոյ տարեկան արտադրութիւնն հարիւր միլիոն է։

Յաջորդող սրահը՝ զգեստեղինաց հաւաքածոյքը կը բովանդակեն, Տիկնանց բազմութիւնն մանրամասնաբար կը դիտեն իրենց սիրելի գոյն ժողովատեղին, քննելով իւրաքանչիւր առարկայն, իւր շինուածքին, ձևոյն, ծաղկածոց, բանուածքներու, և զլիազորին հազարու մէկ ձևոյն, ծաղկանց վրայ և այլն, խորհրդածելով։ Աստ գեղեցկութեան դատաւորն՝ ճաշակն է։ Ու նոյն քննողական ակնարկը ձեռքելով վարագուրածիքներու, ծածկոցներու և տնական պէսպէս լալթերու վրայ՝ կը յառաջեն լընդարձակ սրահին, ուրանօր կահկարա-

սեաց ցոյցն է, որ իւր ճոխութեամբն կրնայ տարօրինակ և եղական համարուիլ: Պարզ և արքայավայել կահք հոս հաւաքուած են. անկողինք, բաղնիք, սեղանք, գորոցք, գրասեղանք, գրատունք, որոց ճաշակն զուգեալ է փորագրութեան ճարտարութեան հետ, կարգ մը սրահից մէջ սփռուած են. յորոց իւրաքանչիւրն զուցէ համարուի պաշտօնն մը կարգաւ սենեակներ յորս գունոց զանազանութիւնն դիտուած է, որ պահանջմանց համապատասխանէ, և ըլլայ մին՝ իսպառ սպիտակ սնդուսէ, միւսն վարդագոյն մետաքսէ, ուրիշ մը վեներեական մթնագոյն կանաչ, ուրիշ մը արեւելեան ճաշակաւ և այլն, տանը ճոխութեան և զուարթութեան համար:

Մերձաւոր սրահն՝ որմոց թղթերու ցոյցն է, որ հեռուանց թաւշի և մետաքսի գործուած կը կարծուին ըլլալ, և միայն շոշափելովն կարելի է ստղծել իմանալ, այնչափ ճշգրտութեամբ շինուած են լիւնի մետաքսի և անդուսի և ճենովայի թաւշի նման: Պղնձի գործարաններու մասն յաջորդելով կը վերջնայ կահկարասեաց հանդէսն: Ճրագակալք պէս պէս մեծութեամբ, կանթեղք, կանթեղակիր բազուկք, արձանք և արձանիկք, մեծամեծ ծաղկանօթք և սափորք սենեկաց համար, սանդղոց բազրիք, զանգակք և զանգակիկք և այլն, օգտակար կամ զարդարանաց ամենայն շինուածք կը տեսնես հոս, միտքագոյն փայլուն ջնարակի գունով. որմէ վերջը կը յաջորդէ երկաթեղէն մասն, իւր անուօք, սիւնակներով, մրձօք, մանգաղօք, հրաշինուք, թնդանօթօք, միով բանիւ, հարուստ գործատուն մը՝ յորում գամէ մի սկսեալ մինչև երկաթաշէն նորահնար տան ամենայն կարեորք՝ ի տես դրուած են: Նշանաւոր են ևս երկրագործական նորահնար ինքնաշարժ հնձողք, աղբ ցանող, սերմն ցանող, խոտ կտրող մեքենայք, և ցորեն ծեծող գործիք կատարելագործեալք: Գլանաձև գործի մը ցորենի խոշոր, միջակ, և պզտիկ հատիկները կը զատէ առանձին առանձին՝ աւելորդ եկամուտ նիւթեր գուրսնետելէ յետոյ:

Մեքենայից սրահը չմտած՝ դիտենք Poussielgue գործատան տանն, և մէկ մէկը բարձր և վեց մէկը լայն գոթաձև հռչակաւոր ոսկեզօծ պղնձէ մեծ խորանն, Rouen քաղաքի S. Ouen եկեղեցւոյն համար յանձնուած. դարձեալ Ստեփանոս Մարսէլի (Etienne Marcel) թափածու արձանն, որուն վրայ ամենեին ձեռք դպցուած չէ, այլ կաղապարէն ելած հոս փոխադրուած է Thiébault տանն ձուլարաններուն ճշգրտիւնը ցուցնելու համար:

Հասած ենք արդ մարդուս գործունէութեան հրաշալիեաց դիմաց: Հարիւր տասնհինգ մէկը լայն, չորս հարիւր մէկը երկայն, և քառասունհութ մէկը բարձր սրահի մը մէջ, որ փարիզու յաղթական կամօրն և վանտոմի կոթողն իւր կամարաց տակ կրնայ ամփոփել: Մեքենայից այդ հսկայագործ շտեմարանին ընդարձակութիւնն է 80, 400 քառակուսի մէկը, յորում 30, 000 զինուորաց բանակ մը և 12

կամ 15,000 ձիոց խումբ մը դիւրութեամբ կրնայ պատսպարուիլ։ Նորակերպ կամարաց վրայ կը հանդէի առաստաղն՝ որք ուրիշ յենարան չունին բաց իրենց խարսխէն։ Իւրաքանչիւր կամարն 200,000 հազարագրամ կը կշռէ։ Երեսուն և երկու մայր գործիք՝ աստի տես դրուած ամէն գործիքներուն շարժում կու տան։ Ի գիշերի՝ հզօր լուսաշնորհակ մը սրահիս միջովայրը կանգնած կը լուսաւորէ։ Իւր լոյսն ստանալով մագնիստ — ելեկտրաշարժ գործիքէ մը, որոյ անուոյն երազութիւնն 1,500 պտոյտք է։

Այցելուն երբ առաւօտեան կը մտնէ այս սրահիս մէջ, լուս զինարանի մը կամ երկաթոյ գործատան մը գաղափարն կունենայ որ դադարման մէջ է։ Ժամը տասնումէկին յանկարծ սուլիչ գործի մը իւրաւոր ձայնը կ'արձակէ, և մէկ վայրկեանի մէջ հազարաւոր մեքենայք տեսակ տեսակ պտոյտներով և խլացուցիչ աղաղակաւ կը սկսին գործել։ Այն ժամուն հետաքրքրական է սրահս, և ժամանակ ունեցողն զանց չընէր կանգ առնելու աւելի կամ պակաս երկայն ատեն՝ այս կամ այն գործւոյն դիմաց, և դիտել հետաքրքրութեամբ անոր շարժումը և գործն։ Տեղւոյս սակաւութիւնն կը հարկադրէ զմեզ նշանաւոր գործեաց անունն ևեթ տալու։ Այսպէս օրինակ իմն, հելլենտական ջրաբաշխական պտուտակածն անիւքն, բամբակի և մետաքսի մանելու գործիքներն, շոգեշարժ մայր գործիքն իրենց 1000 և 1,500 ձիոց զօրութեամբ։ Oerlikonի ելեկտրաձին մեքենայքն, Յուրիքի աղօրիքն, Es-cher Nyssի թղթարանն, Պեքիոյ Cockerillի շնչատու գեղեցիկ գործիքը, որ օգոյ հեղեղներ կը խաւրէ ածխահանաց խորութեան մէջ աշխատողաց։ Verviersի մանարանաց հուշակաւոր գործիքներն, Միացեալ — Նահանգաց խոշորաձև բայց ընտիր մեքենայքն։ Edisonի ելեկտրական շարժիչն, որ ինքն իրեն համար 675 մէդր տեղ գրաւած է և 20,000 կանթեղք լուսաւորուած է։ Հոս կը տեսնուի նաև անոր համաւաւոր ձայնագրական գործին, որ զաշխարհս զարմացուց։ Ինով բանիւ՝ այցելուն կը տեսնէ հոս Edisonի նախնական գիւտէն մինչև իւր այսօրուան կատարելագոյն գործին, քիչ մ'անդին Bellի հեռագիրն, Elibu-Thomsonի նշանաւոր Միսնիտի գերեզմանն, որ տասնհինգ հարիւրորդամէդր տրամագծով թափծու պղնձէ օղակ մ'է յօդս առկախեալ ինքնիրեն մագնիսի ձգման զօրութեամբ։ Գաղղիոյ Darblayի թղթագործարանն, որ զօրաւոր մրցողն է Պեքիոյ Nayer գործարանին, ուր աչքիդ տակ կը տեսնես մէկ կողմէն թղթոյ շինութեան ծառայող նախնական զանգուածն և հետզհետէ զանազան գլանից ներքեւն անցնելով՝ գեղեցիկ սահուն թուղթ եղած՝ մերձակայ տպագրատան մէջ օրաթերթ տպուած այցելուաց բաշխուիլն։ Marinoni և այլոց տպագրութեան գործիքն, մանր կտորներով շինուած և աւելի զօրաւոր եղած աղօրեաց երկանքն, Savalle տանն հեղանիւթոց զտարանքն, Fives-lilleի

չաքարի գործարանն և մշակութեան զանազան նորեկով գործիքներն, Բիչ մ'անդին հանքերու աշխատութեանը ծառայող մեքենայք, յորս և նորահնար կառատորմ մը, որ ելեկտրականութեամբ լուսաւորուած հանքերն տեղափոխելու կը ծառայէ: Չմոռնանք յիշելու ևս մոմի, կարի, արևելեան նմանութեամբ կապերտ և գորգ շինելու զանազան գործիքներն, և գաղափար մի կ'ունենամք յայնժամ աշխարհի մը հարստութեան, որոյ սկզբնապատճառն է գործեաց ճշդութիւնն և ժամանակին վաստակը:

Շարունակելի

Հ. ԳԵՈՐԳ ՊԱՅՏԵՐ

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԾՕՇԱՍՏԱՆԻ

— — —

Շօշափտանի թանգարանին սրահը 'ի մօտոյ աւելի ևս պիտի ճոխանան՝ Դարեհի պալատան մէջ գտնուած առարկաներով: այս իրաց ամենամեծ կարեւորութիւնը իմանալու համար, կը դնենք աստ հետեւալ նկարագրութիւնը՝ զոր կ'առնումք Տիեօլաֆուայի սոյն առթիւ ըրած բանախօսութենէն:

« Արբունի ապարանքն 17—18 մէգր բարձրութեամբ գրեթէ ուղղանկիւն սարահարթ հողաբլրոյ մը վրայ կ'ամբառնայր, արևելեան և արևմտեան կողմերէն շրջապատեալ բարձր պարսպօք: Հիւսիսակողմեան պարսպաց գագաթըն հաւասար էր պալատան միահարթ տանեաց, ուստի և թագաւորն իւր բնակարանին սեմէն կ'ընդգրկէր միով հայեցուածով բովանդակ Բակտրեան լեռանց շղթայն, զաշտագետիւր և Շօշ քաղաքը: Ապագանայի սարահարթին հարաւակողմն՝ երամական կոշուած գերեզմանարդոյն և ամրոցին մէջ գտնուած զինուորական հրապարակին մի մասը կը կազմէր: Զինուորական հրապարակին գլխաւոր մուտքը՝ գահուն սրահին մէջ էր, արևելեան կողմը և ամրոցին պարսպաց ստորոտը:

« Առանց ուշադիր լինելու Դարեհէն առաջ կառուցեալ կողմնակի շէնքերուն, մօտայ այն գոնէն և դէպ յԱրտաշիսի պալատը ուղղեցի իմ քայլերս: Հոս սոյցելուին տալաց առջև հսկայածե սանդուխ մը կը ներկայանայ: Այս սանդուխս կը գտնուէր արեւմտեան սարահարթին հարաւային կողման կեդրոնը, որոյ կողմնակի մասերն պարսպաց վրայ կը հանգչէին՝ հաստատեալ կրկին աշտարակաց վրայ: Թախթէ — Ճէմիտի սանդղոց նման՝ կը բաղկանայր և այս չորս աստիճաններէ կրկին բաժանմամբք: սանդղոյն ատամնաձև ձեւերն թաղիքէն՝ Լուվրի առաջին սրահին մէջ 'ի ցոյց դրուած հրաշալի յախճապակօք ազուցեալ են: Այնքան դիւրեւանելի էին սանդղամատուներն (որոց զառ 'ի վերն է 23 սանթիմէրը՝ իւրարանչիւր մէգրին վրայ) որ կարելի է ձիով իսկ վեր ելնել: և ապա կը հասնէին 'ի գաւիթն որ արևելեան և արևմտեան կողմերէն պարսպապատ էր: Սրահն՝ մտացածին կենդանօք զարդարեալք՝ թեոց կեդրոնավայրը կը գրաւէին: սանդղոյն դէմ ընդ դէմ լայն խորը մը կը բացուէր, որ Պերսեպոլսոյ վխտաւայրու կամարակապ սրահին դրանց նման